

Instrumenty ochrony praw rodziny i ochrony praw dziecka

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Instrumenty
ochrony praw rodziny
i ochrony praw dziecka

Instrumenty ochrony praw rodziny i ochrony praw dziecka

redakcja

Anna Sylwestrzak i Małgorzata Balwicka-Szczyrba

przy współpracy

Piotra Gajewskiego i Agaty Zys

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2020

Recenzent
dr hab. Radosław Krajewski, prof. UKW

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kaźmierska

Projekt okładki i stron tytułowych
Joanna Śmidowicz

Skład i łamanie
Urszula Jędryczka

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-080-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49; fax 58 551 05 32

Spis treści

Wstęp	7
BARTŁOMIEJ CZACHOWSKI	
Dopuszczalność ustawowej instytucjonalizacji małżeństw osób tej samej płci w Polsce w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz poglądów doktryny prawa konstytucyjnego	9
DANIEL ZERO	
Obowiązek zaspokajania potrzeb rodziny – odmiana obowiązku alimentacyjnego czy odrębna instytucja prawna?	27
JOANNA KUŹMICKA-SULIKOWSKA	
Ochrona praw babć i dziadków w kontekście możliwości żądania przez nich środków utrzymania od spadkobierców ich wnuków	51
DOMINIKA MRÓZ-SZARMACH	
Ochrona praw dziecka w postępowaniu cywilnym (zagadnienia wybrane)	73
KAROL PIWOŃSKI	
Pojęcie rodziny na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej a definicje ustawowe	93
ANNA PRZYTUŁA-PIENIAŻEK	
Postępowania z zakresu opieki nad małoletnimi a ochrona praw małoletnich obywateli polskich przebywających na terytorium Anglii po wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa z Unii Europejskiej	113
KATARZYNA KAMIŃSKA	
Prawo dziecka do obojga rodziców ze szczególnym uwzględnieniem instytucji pieczy naprzemiennej	137

PIOTR MACIASZEK

- Prawo i obowiązek wychowania dzieci. Relacja między przepisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. i kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. 161

AGATA ZYS

- Problematyka zgwałcenia w małżeństwie ze szczególnym uwzględnieniem ochrony praw rodziny 181

KAROLINA KULESZA

- Sposób realizacji przez sąd zasady ochrony dobra dziecka w sprawach o rozwód oraz o separację w świetle badań aktowych . . . 205

MARIA DZIEŻYC

- Wolność sumienia i wyznania nastolatka a zgoda rodziców na uczestniczenie w lekcjach religii 221

PIOTR GAJEWSKI

- Zasady odpowiedzialności podatkowej członków rodziny na podstawie ustawy – Ordynacja podatkowa 245

Wstęp

Ochrona praw rodziny, jako podstawowej komórki społecznej, oraz ochrona praw dziecka stanowią przedmiot fundamentalnych zasad wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zasady te można wywieść również z aktów prawa międzynarodowego i krajowego o niższej randze, w tym z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w którym uregulowano stosunki rodzinnoprawne. Doniosłość tychże zasad, jako jednych z podstawowych fundamentów obowiązującego systemu prawnego, przemawia za koniecznością ich dogłębnego zbadania i poznania. Celem autorów monografii jest ukazanie Czytelnikom istotnej roli regulacji prawnych, które realizują ochronę praw rodziny i ochronę praw dzieci, tak aby wskazane zasady mogły być w większym stopniu dostrzegalne i wdrażane.

Artykuły zawarte w publikacji dotyczą zarówno problematyki prawa rodzinnego, jak i materii tych gałęzi prawa, w których występują instrumenty zapewniające ochronę praw dziecka i rodziny. Autorzy artykułów skupili się nie tylko na regulacjach o charakterze ustrojowym, lecz także na uregulowaniach zawartych w poszczególnych aktach tworzących obowiązujący system prawny. Takie szerokie podejście pozwala dostrzec istotną rolę omawianych zasad.

Publikacja jest adresowana zarówno do praktyków, jak i badaczy zagadnień praw dziecka i praw rodziny pod kątem naukowym.

Piotr Gajewski i Agata Zys
Redaktorzy organizacyjni monografii

BARTŁOMIEJ CZACHOWSKI

Uniwersytet Gdański

Dopuszczalność ustawowej instytucjonalizacji
mażeństw osób tej samej płci w Polsce w świetle
Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej
oraz poglądów doktryny prawa konstytucyjnego

Małżeństwo, zgodnie z definicją encyklopedyczną, to „socjologicznie, kulturowo akceptowany związek między osobami płci przeciwnej, w którym utrzymywanie stosunków seksualnych jest aprobowane i z którym jest związane oczekiwanie, że narodzą się w nim dzieci”¹. Jest to jedna z instytucji społecznych, która występuje u wszystkich ludów, różniąc się w poszczególnych kulturach charakterem i strukturą, w szczególności systemem pokrewieństwa, zespołem norm prawnych i religijnych, które regulują jej funkcjonowanie. Ze względu na liczbę osób tworzących związek małżeński można wyróżnić m.in. małżeństwo monogamiczne, składające się z jednego mężczyzny i jednej kobiety, oraz małżeństwo poligamiczne. Niezależnie od społeczeństwa małżeństwo podlega kontroli społecznej, gdyż jest podstawą rodziny, i ciągłości zarówno biologicznej, jak i kulturowej społeczeństwa oraz stanowi istotny czynnik identyfikacji społecznej².

Według definicji prawnej małżeństwo to „regulowany przez prawo trwały związek kobiety i mężczyzny zawarty w celu wspólnego pożycia,

---

¹ Hasło: *Małżeństwo* [w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/malzenstwo;4011431.html> [dostęp: 2.03.2019].

² *Ibidem*.

wzajemnej pomocy i współdziałania dla dobra założonej rodziny, a zwłaszcza wychowania dzieci”³.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 2086, ze zm.; dalej: k.r.o.) małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. W kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nie zdefiniowano pojęcia małżeństwa ani żadnego pojęcia będącego odpowiednikiem związku małżeńskiego. Definiowanie tego pojęcia polega głównie na wskazaniu cech wyróżniających tę instytucję spośród innych. W prawie polskim jest to przede wszystkim związek monogamiczny osób różnej płci⁴, w którym małżonkowie są równouprawnieni. Ma on charakter świecki i jest zawierany w sposób sformalizowany. Z założenia jest trwały, choć nie ma charakteru nierozzerwalnego⁵, co potwierdzają przepisy dotyczące rozwodu, separacji, unieważnienia małżeństwa i stwierdzenia nieistnienia małżeństwa. Zawarcie małżeństwa jest czynnością cywilnoprawną, ma charakter umowy i powstaje przez zgodne oświadczenia woli nupturientów. Ochrona małżeństwa zawarta w art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.; dalej: Konstytucja RP) przesądza, że związek, niezależnie, czy jest on heteroseksualny czy homoseksualny, nie może podlegać ochronie w takim samym zakresie jak małżeństwo⁶.

³ Hasło: *Małżeństwo* [w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/malzenstwo;4011433.html> [dostęp: 6.03.2019].

⁴ Słusznie wskazuje M. Domański, którego zdaniem o płci małżonków przesądza płeć prawna małżonków; zob. szerzej: M. Domański [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, Legalis/el. Natomiast K. Pietrzykowski wskazuje, że jedynym kryterium rozsądającym o różnicy płci powinno być przyjęcie medycznego kryterium płci; zob. szerzej: K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, Legalis/el. Ponadto M. Domański wskazuje, że kierownik urzędu stanu cywilnego nie jest uprawniony do badania płci nupturientów w drodze opinii biegłego, tylko musi kierować się aktami urodzenia; zob. M. Domański, *Rozdzielność płci nupturientów jako przesłanka istnienia małżeństwa (art. 1 KRO)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, nr 4, s. 821–855.

⁵ K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*

⁶ J. Wierciński [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, s. 11.

W art. 18 Konstytucji RP ustanowiono, że „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. Należy zatem zauważyć, że zgodnie z Konstytucją RP małżeństwo określa się jako związek jednej kobiety i jednego mężczyzny, tym samym nie dopuszcza się poligamii. Małżeństwo jest oparte na zasadzie dobrowolności i wolności wyboru jednostek, zaś sami małżonkowie mają równe prawa i obowiązki, które przysługują im ze względu na zawarty przez nich związek małżeński.

Rodzina jest podstawową komórką społeczną, którą tworzą małżonkowie i ich dzieci, a za jej główne zadanie należy uznać wychowanie potomstwa. Osobowość prawna nie została zagwarantowana rodzinie jako jednemu podmiotowi, jednakże przysługuje jej poszczególnym członkom, którzy są podmiotami stosunków prawnych. Prawo gwarantuje też ochronę macierzyństwa, co stanowi podkreślenie szczególnej relacji między matką i dzieckiem. Rodzicielstwo jest również chronione konstytucyjnie, przez co nakłada na władze określone obowiązki wobec rodziny, dotyczące m.in. zabezpieczenia jej członków przed wszelkimi zagrożeniami dla ich normalnego i zdrowego funkcjonowania.

Z umiejscowienia art. 18 Konstytucji RP w rozdziale I, zawierającym przepisy określające podstawowe zasady ustroju, wynika, że ma on kluczowe znaczenie w zakresie określania zasad polityki państwa w stosunku do małżeństwa i rodziny. Małżeństwo, będące określane jako związek kobiety i mężczyzny, związek osób o odmiennych płciach, stanowi cechę konstytutywną, która definiuje małżeństwo na poziomie konstytucyjnym. Ustrojodawca podczas tworzenia Konstytucji RP próbował wykluczyć możliwość zawierania małżeństw jednopłciowych, w tym celu uściślił pojęcie małżeństwa poprzez określenie go tradycyjnie jako związku kobiety i mężczyzny⁷. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 9 listopada 2010 r. (SK 10/08, OTK-A 2010, nr 9, poz. 99) przedstawił pogląd, że jedynym elementem normatywnym, który da się odkodować z art. 18 Konstytucji RP, jest zasada heteroseksualności małżeństwa. Pojęcie rodziny nie zostało zdefiniowane w Konstytucji RP, dlatego można

---

⁷ K. Complak [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 32.

ją rozumieć wężej, jako małżonków i ich dzieci, oraz szerzej, jako małżonków i ich dzieci wraz z osobami związanymi pokrewieństwem i powinowactwem⁸.

Brak definicji małżeństwa w polskich przepisach konstytucyjnych może sugerować nawiązanie przez ustrojodawcę do socjologicznego pojęcia rodziny jako grupy społecznej opartej na więzi pokrewieństwa oraz na więziach społecznych. Za istotną cechą wspólnoty rodzinnej należy uznać ściśle i trwałe relacje jej członków, dzięki czemu można założyć, że pojęcie to odnosi się do każdego trwałego związku dwóch lub więcej osób oraz opiera się na więziach pokrewieństwa i powinowactwa. Model typowy, który został uznany w Konstytucji RP, to rodzina pełna, obejmująca rodziców i dzieci. Wspólnotą rodzinną można również określić rodzinę niepełną, czego przykładem jest np. rodzic samotnie wychowujący dziecko. Nie ma również podstaw, by w wyniku współczesnej ewolucji stosunków międzyludzkich odmówić opieki i ochrony ze strony państwa wspólnotom pełnym, ale niebędącym małżeństwem, ponieważ mogłoby to doprowadzić do dyskryminacji dzieci pozamałżeńskich, co jest zakazane konstytucyjnie.

Wartości, które są wymienione w art. 18 Konstytucji RP, znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej. Ich intensywność może być zróżnicowana w odniesieniu do każdej z czterech wartości, jak również w kontekście ich poszczególnych form i aspektów prawnych. Sama ochrona odnosi się do działań, które podejmują władze publiczne w stosunku do podmiotów zewnętrznych⁹. Zdaniem J. Bocia jest to sytuacja, w której działające przez swoje organy państwo, w sferze zarówno stanowienia, jak i stosowania prawa, nie dopuszcza do zagrożenia małżeństwa, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa ze strony obcych podmiotów w sferze społecznej, obyczajowej, religijnej, moralnej czy też gospodarczej¹⁰. Nie ma również przeszkód, by posługiwać się w tym zakresie instrumentami ze wszystkich dziedzin prawa, włącznie z prawem karnym. Jednocześnie należy pamiętać, że nakaz ochrony wartości rodzin-

⁸ Ibidem, s. 33.

⁹ L. Garlicki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 1, red. L. Garlicki, Warszawa 2016, LEX/el.

¹⁰ *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 48.

nych nie może być oderwany od innych zasad i wartości konstytucyjnych, dlatego, realizując ten nakaz, należy respektować zasadę godności ludzkiej, poszanowania wolności oraz zasadę równości i zakazu dyskryminacji. Opieka względem wartości wymienionych w art. 18 Konstytucji RP odnosi się do działań podejmowanych przez władzę publiczną w stosunku do małżeństwa, rodziców i rodzin, przede wszystkim tych, które znajdują się w trudnej sytuacji materialnej i socjalnej. Władze mają obowiązek tworzenia systemów pomocy i wsparcia, nie mogą przy tym podejmować środków o charakterze dyskryminującym lub które kolidują z sensem i rolą wartości określonych w art. 18 Konstytucji RP¹¹.

Małżeństwo jest w założeniu związkiem trwałym, który ustaje dopiero w chwili śmierci jednego z małżonków. Na straży trwałości tego związku stoi państwo, które monopolizuje kompetencje do jego fakultatywnego rozwiązania, mogącego nastąpić z dostatecznie ważnych przyczyn. Związek małżeński, zdaniem B. Banaszkiwicz, to dwie lub kilka osób dorosłych, dowolnej płci, które decydują się na wspólne życie intymne i prywatne przez czas określony lub nieokreślony. Z kolei prawną instytucjonalizację należy rozumieć jako stworzenie określonej oferty ustawodawcy dla zainteresowanych sformalizowaną postacią związku, z określonym jego trybem powstania i ustania, z wzajemnymi prawami i obowiązkami czy też prawami i obowiązkami władz wobec partnerów¹².

Gwarancja ochrony prawnej i opieki państwa w stosunku do rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa jest zagwarantowana w Konstytucji RP. Forma i rodzaj tej pomocy powinny zostać ustalone w bieżącym ustawodawstwie, natomiast nie mogą być one sprecyzowane w ustawie zasadniczej. Kontrowersje, które pojawiły się podczas prac nad Konstytucją RP, i żądania mniejszości seksualnych, które domagają się uznania ich praw do zawierania związków małżeńskich i zakładania rodziny, są rozstrzygnięte w Konstytucji RP jednoznacznie: jedynie związek kobiety i mężczyzny jest prawnie uznawany przez państwo i wyłącznie taki związek jest uprawniony do korzystania z ochrony i opieki Rzeczypospolitej¹³.

¹¹ L. Garlicki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*

¹² B. Banaszkiwicz, *Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny. O niektórych implikacjach art. 18 Konstytucji RP*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, nr 3, s. 594.

¹³ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 34.

Małżeństwo jest wartością uznaną za podstawę życia rodzinnego. Heteroseksualny charakter małżeństwa określony w art. 18 Konstytucji RP jest jego najważniejszym elementem normatywnym. Warto nadmienić, że określenie to występuje m.in. w art. 24 ust. 1 Konstytucji Japonii, jak również w art. 32 ust. 1 Konstytucji Hiszpanii z 1978 r. Intencją twórców Konstytucji RP z 1997 r. było wykluczenie małżeństw o innym charakterze. Należy zatem rozważyć pytanie, czy w art. 18 Konstytucji RP ustawodawca dopuścił rozszerzenie instytucji małżeństwa na inne trwałe związki, które są pozbawione heteroseksualnego charakteru. Jeśli nie, to czy ustawodawca może ustanowić inne od małżeństwa prawne formy uznania trwałych związków o charakterze heteroseksualnym czy też homoseksualnym oraz czy na ustawodawcy spoczywa obowiązek konstytucyjny, aby wprowadzić prawne formy uznania takich związków¹⁴.

Zgodnie z wykładnią językową art. 18 Konstytucji RP nie wyklucza on istnienia innych modeli małżeństw niż heteroseksualne, przyznaje jedynie preferencyjną opiekę i ochronę małżeństwu kobiety i mężczyzny. Na uwagę zasługuje również cel, który przyświecał ustrojodawcy podczas kształtowania treści art. 18 Konstytucji RP, jakim było wykluczenie w polskim prawie możliwości konstruowania zwykłego małżeństwa osób tej samej płci. Uznanie, że ustrojodawca wskazał w Konstytucji RP jako konstytutywny wyznacznik małżeństwa odmienność płci, znajduje odzwierciedlenie także w art. 1 k.r.o., w którym zostały określone przesłanki ważnego zawarcia małżeństwa. Ponadto art. 1 k.r.o. stanowi konkretyzację zasady wyrażonej w omawianym art. 18 Konstytucji RP, że wyłącznie kobieta i mężczyzna mogą zawrzeć związek małżeński, wskazując jednocześnie wolę i konsekwencję ustawodawcy w określeniu małżeństwa. Warto zaznaczyć, że Trybunał Konstytucyjny nigdy nie badał zgodności art. 1 k.r.o. z art. 18 Konstytucji RP¹⁵.

W wyroku z dnia 8 stycznia 2019 r. (IV SA/Wa 2618/18, LEX nr 2618194) Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie przychylił się do stanowiska skarżących, wskazując, że z zasady zawartej w art. 18 Konstytucji RP wynika gwarancja szczególnej ochrony małżeństwa i jego państwowej opieki jedynie w przypadku związku kobiety i mężczyzny.

¹⁴ L. Garlicki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*

¹⁵ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 13 czerwca 2017 r., V ACz 495/17, LEX nr 2317651.

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-080-5